

Нова КОЛОЧАВА

С. КОЛОЧАВА МІЖГІРСЬКОГО РАЙОНУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Тема номеру

Кожний колочавець повинен бути екскурсоводом свого села!

С. М. Аржевітін в колочавській гуні.

Село Колочава вже неодноразово доводило усім, що воно унікальне не лише на Закарпатті, а і в Україні та є лідером у багатьох напрямках.

У наш час найбільше Колочава прославилася величезною кількістю музеїв. Тепер у селі працюють аж шість музеїв, а передбачається створити ще декілька.

Ще однією особливістю Колочави є велика кількість пам'яток, пам'яток знаків, меморіальних дошок, інтернаціональних поховань та скульптурних композицій. Історія нашого села багата на різні події та визначні особистості. На сьогодні у Колочаві налічується 34 пам'ятні об'єкти (разом із проектами, що будуть реалізовані найближчим часом). І за кожним із них стоїть якась історична подія

або людська доля. Загалом на цих пам'ятках згадано майже тисячу колочавських імен.

На сторінках цього номера газети ми спробуємо описати всі 34 пам'ятні об'єкти Колочави. Майже всі пам'ятники встановлені у XX столітті і відтворюють історію села саме цього періоду. Багато із них дбайливо збережені і стоять досі. Деякі з них через певні обставини частково чи повністю втрачені, і тому потребують реконструкції або відтворення.

Головне завдання громади нашого села – зберегти для нащадків пам'ять про відомих жителів та історичні події села. І цим довести усім, що колочавці вміють не лише творити історію, а й зберігати її. Дбайливо охороняючи свою історичну спадщину, Колочава не лише показує, що є лідером зі збереження та відтворення історичних пам'яток, але й тим самим подає приклад для наслідування й іншим селам.

Сподіваємося, що читачам буде цікаво ознайомитися із проектами пам'яток, які протягом цього року до різних свят встановлюватимуть у Колочаві. Розповідаючи гостям села про Колочава, часто подаються різні версії тих чи інших подій, які не завжди є обґрунтованими з погляду історії. Очікуємо, що цей випуск газети стане корисним путівником та приводом для створення окремих туристичних маршрутів. Він стане цікавим як для туристів, так і для місцевих жителів, які таким чином пізнаватимуть історію. Можливо, вчителі історії схочуть проводити уроки з історії рідного краю, гуляючи з класом за маршрутами із цим номером газети в руках. До нас приїдуть вчителі з своїми учнями із інших сіл району, історія яких схожа, проте в них не так все добре збереглося.

Імовірно, колочавці, які навчаються на історичних факультетах, схочуть написати

про Колочава наукову роботу, ще краще дослідити та доповнити зібраний матеріал.

Не менше прославили наше село і численні фільми про нього. Нині ж про село є близько 15 кінострічок. Незабаром вийде ще один номер газети, присвячений цій

темі. Навіть планується в Ужгороді провести «Фестиваль колочавського кіно». Цим ми ще раз доведемо, що Колочава – село особливе, а колочавці вміють творити історію і зберігати її.

Станіслав Аржевітін

Ескіз туристичної мапи Колочави з майже 50-ма туристичними об'єктами, яка буде презентована на День Села-2010 і розміщена в центрі Колочави.

Анонс

Шановні колочавці! Свято «День села-2010» відбудеться 1 та 2 травня цього року. Програма свята буде представлена в наступному номері газети «Нова Колочава». Запросіть своїх родичів з інших міст і сіл. Чекаємо вас на святі!

Пам'ятники Колочави

Обеліск загиблим воїнам – Символ Примирення

Відкриття та освячення оновленого Обеліску загиблим воїнам у Другій світовій війні у центрі Колочави стало ключовою подією святкування Дня села-2009 та сколихнуло всю Україну. Пам'ятник й справді унікальний: вперше в історії разом вшановано воїнів, які воювали на протилежних фронтах. Цей пам'ятник є першим на Закарпатті прикладом Примирення воїнів-односельців, котрі воювали у радянській та угорській арміях.

Списки загиблих колочавців Станіслав Аржевітін особисто уточнював та доповнював, і в результаті дослідження виявилось, що багато наших односельчан не були гідно вшановані. Раніше у списку загиблих радянських воїнів було 38 прізвищ, а зараз на оновленій стелі – 52 прізвища

Відреставрований обеліск з уточненими списками загиблих.

колочавців. Тепер нащадки зможуть вшанувати усіх загиблих на війні колочавців, котрі воювали у лавах Радянської армії та Чехословацького корпусу.

По-друге, вперше в історії вшановано й тих 39 односельчан, які були примусово мобілізовані до угорської армії і теж загинули в роки Другої світової війни.

На почесному місці біля Обеліса поруч стоять дві плити. На одній – імена всіх загиблих на війні колочавських воїнів Радянської армії та Чехословацького корпусу. На другій таблиці викарбувані імена загиблих односельчан, які вимушені були поповнити лави угорського війська.

Всі ці колочавці загинули на одній війні і всі вони зараз вшановані разом. Колочава стала першим прикладом такого Примирення на Закарпатті.

На відкритті відреставрованого обеліску разом воїни радянської, чехословацької і угорської армії.

Пам'ятник вівчарю в центрі села

Вівчарство було найдавнішим заняттям людей у Карпатах. З усіх свійських тварин візці були найбільш підходящими для гірської зони, де півроку тривала зима. Тому вони стали улюбленими тваринами в господарствах верховинців. Недарма пам'ятник вівчарю донині прикрашає центр села Колочава.

Пам'ятник вівчарю.

Скульптор І. Вітка. Карпатська Русь була представлена 50 вівцями, серед яких були і 10 овець з Колочави. Їх до Праги привезли вівчарі Малета Дмитро та Іваніш Іван. Колочавські візці були визнані оціночною комісією як одні з найкращих, і вівчарі повезли додому нагороду: малу скульптуру «Пастора* з вівцями» – копію скульптури роботи чеського скульптора І.Вітка та грамоту Міністерства землеробства Чехословаччини за перше місце в одній із номінацій. За зразком отриманої скульптури згодом було зроблено пам'ятник вівчарю у центрі села Колочава.

*Пастор (лат.мова) – пастир

Пам'ятники Колочави

Пам'ятник та меморіальна дошка І. Ольбрахту

Пам'ятник І. Ольбрахту.
Скульптор М. Белень.

На будинку сільської ради, ще з радянських часів, висить меморіальна дошка, на якій написано: «В с. Колочава в 1931 році жив Іван Ольбрахт – один із засновників Комуністичної партії Чехословаччини. Письменник». Іван Ольбрахт (справжнє ім'я – Каміл Земан) народився 6 січня 1882 року у Семітах в Чехії, в родині адвоката Антоніна Земана. Закінчив гімназію, а 1906 року – юридичний факультет Празького університету. 1920 року Ольбрахт нелегально перебував у Москві, де збирав матеріал для майбутніх «Нарисів про сучасну Росію». Революційне повітря Росії надихнуло Ольбрахта на політичну діяльність. Повернувшись на батьківщину, він стає одним із засновників комуністичної партії Чехословаччини і редактором її друкованого органу – газети «Руде право». Одним із

найкращих творів Ольбрахта тих часів є «Анна-пролетарка», який розповідає про зростання політичної свідомості робітників. Але твори про Закарпаття літературознавці називають вершиною творчості письменника. Сам же письменник у своїх листах зізнавався, що на Закарпатті, а особливо в Коложаві, йому «...пишеться як ніколи. Усе перед очима... Я знайшов тут роман, ганнясь за ним по полонинах, селах, зимівках і кримінальних судах від Хуста аж до польського кордону...».

Все побачене в Коложаві впродовж 1931–1936 років Ольбрахт описав у своїх романах та оповіданнях, серед яких «Микола Шугай – розбійник», «Марійка-невірниця», «Голет у долині». Найбільший успіх в літературних колах мав роман Ольбрахта «Микола Шугай – розбійник», що удостоєний літературної премії 1933 року. Іван Ольбрахт знайшов ідеальний життєвий тип, який став прообразом його героя: дитя природи, син карпатських гір і лісів, не зіпсований цивілізацією, волелюбний бунтар-одинак, котрий над усе боронить свою волю, прагне особистого щастя, відстоює свою людську гідність і право на життя. Ольбрахт малював творчий портрет свого героя не тільки із почуттів легенд та пісень. Він особисто зустрічався із Ержіюкою, дружиною Миколи Сюгая, його братом – Іваном та іншими родичами. Звичайно, письменник мав право на художній домисел, чим він і скористався. Інша справа, що згодом образом Миколи Шугая спекулювали в комуністичних ідеологічних цілях, перетворюючи його на героїчний образ народного месника, який у «багатих відбирав, а бідним віддавав». Сам же Ольбрахт у нарисі «Опришки» писав: «У Миколи Шугая не було ніяких політичних чи соціальних інтересів і всі свідчення про це або вигадка, або хибна думка». Роман «Микола Шугай» мав неабиякий успіх і

був перекладений багатьма мовами. В тому числі і українською ще 1934 року.

Шалений успіх роману спонукав Івана Ольбрахта до задуму зйомок фільму за його мотивами. Він знову приїздить на Закарпаття, де 1933 року в Коложаві разом із письменниками В. Ванчуриою та К. Новим знімають фільм «Марійка-невірниця» з підзаголовком «З життя краєн Миколи Шугая». Проте жодних аналогій з життям опришка у фільмі, сюжет якого вибудовано на любовному трикутнику, не простежується. У фільмі не знімався жоден професійний артист, – євреї і коложавці грали самих себе, говорили своєю мовою.

М. Белень і С. Аржевітін
у музеї І. Ольбрахта.

1947 року чеські кінематографісти режисер Й. М. Крянжський та сценарист-постановник Ф. Фіал створили фільм за романом Івана Ольбрахта «Микола Шугай – розбійник». Існує думка, що фільм Микола Шугай знімався два рази. Перший раз безпосередньо в Коложаві відзняли всі натурні епі-

зоди. Але прикий випадок під час проходження митниці звів нанівець всю роботу. Плівку було засвічено... Проте режисер не впав у відчай. На території Чехословаччини, під Прагою, були збудовані декорації... Коложави тих років. Саме в цих декораціях і була відтворена історія Миколи Шугая – останнього опришка Карпат, котрий народився в Коложаві.

Ольбрахт був першим, хто розповів про Коложаву та його мешканців сучасникам.

Готуючись до 100-річчя з дня народження чеського комуніста і письменника Івана Ольбрахта, радянське керівництво на Закарпатті розробило широкомасштабний план заходів з цієї нагоди. В рамках святкування було підготовлено до друку книгу Івана Долгоша «Колочава», в якій було викладено творчий шлях Ольбрахта на Закарпатті, особливо під час його перебування в селі Колочава у 1931–1936 роках; було закладено пам'ятний знак в с. Колочава на місці майбутньої скульптурної композиції чеському письменнику; було відкрито шкільний музей ім. І. Ольбрахта. Саме в Коложаві були проведені всі державні урочистості з нагоди 100-ї річниці. Фестиваль україно-чехословацької культури тривав декілька днів. Кульмінацією свята стало закладення гранітної плити з написом «Тут буде встановлено пам'ятний знак Івану Ольбрахту». Святкові заходи закінчилися, а згодом радянська влада забула про обіцянки. Лише через 18 років пригадав про пам'ятник Ольбрахту Геннадій Москаль, тодішній голова Закарпатської обласної держадміністрації. Саме завдячуючи йому у листопаді 2000 року було відкрито пам'ятник. Відкриття пройшло тихо і без особливого пафосу. Автором скульптурної композиції став закарпатський митець Михайло Белень.

Меморіальна дошка І. Ольбрахту
на будинку сільради.

Святкування 100-ї річниці з дня
народження І. Ольбрахта
на шкільному подвір'ї.

Відкриття пам'ятника І. Ольбрахту.

Г. Москаль і С. Аржевітін у музеї
І. Ольбрахта.

Пам'ятник «Вчительці з України» на подвір'ї музейного комплексу «Стара школа»

У рамках святкування Дня вчителя та 110-річчя відкриття державної школи 3 жовтня 2009 року у Коложаві відкрили пам'ятник «Вчительці з України». Він присвячений усім вчителям, які у післявоєнні роки приїхали на Закарпаття із центральної та східної України підняти рівень освіти у гірських селах.

Назва пам'ятника, що стоїть на подвір'ї музейного комплексу «Стара школа», відображає, як називали люди на місцевому діалекті приїжджих вчительок.

Автор монумента – уродженець Коложави, український скульптор Петро Штаєр.

Бронзова вчителька одягнена у просте вбрання 50-х років ХХ ст: широка спідниця нижче колін, довгий піджачок і маленька валізка у руці. Тендітна дівчина обережно ступає на коложавську землю. В очак цікавості і водночас страх сум, адже дівчина після інституту приїжджає у чуже село не знає, що на ній там чекає. Обличчя вродило їй добре. Це узагальнений образ коложавських вчительок. І, дивлячись на неї, кожен згадує свою першу вчительку.

У жовтні 1944 року в Коложаві постала нова влада. Система освіти переводилася за зразком освітньої системи Радянської України. Та реалізувати цю шкільну реформу можливо було лише підготовленими педагогами з України. Протягом 40–50-х років минулого сторіччя на Закарпаття з Великої України було направлено близько 5 тисяч вчителів. Більше 250 вчителів цієї генерації потрапили і в коложавську школу.

Коли вони приїхали на Закарпаття, тут була закрита територія. В'їзд і виїзд з області дозволявся лише за спеціальними перепустками. Вчителів заборонялось їхати кудись з місця роботи без дозволу. Про відкриття і пе-

реїзд на інше місце роботи заборонялось навіть говорити. Через декілька років після смерті Сталіна цю норму було скасовано, і 1953 року розпочався масовий виїзд вчителів додому в свої області.

Та 15 вчительок назавжди обрали Коложаву своєю другою домівкою. Саме їхні прізвища викарбувані на коложавському пам'ятнику «Вчителька з України».

Пам'ятник вчительці з України.
Скульптор П. Штаєр.

Погруддя Т. Г. Масарика у музеї «Чеська школа»

Погруддя першого Президента Чехословацької республіки Томаша Гарика Масарика потрапило до коложавського музею «Чеська школа» завдяки самим чехам. Директор музею Яна Камєньскова, що у місті Пжерові, доктор Франтішек Гибел разом із численним чеським шкільним приладдям подарував новоствореному 2007 року у Коложаві музею і погруддя Президента. Відтоді «батько» Чехословацької республіки стоїть на почесному місці у класній кімнаті музею. Над ним височіє його вічно актуальний вислів: «Скажи мені, що ти читаєш, і я скажу тобі, хто ти є», поруч державний прапор Чехословаччини.

Бюст Президента Чехословацької
республіки Масарика.

Пам'ятники Колочави

Сквер ім. В. І. Леніна

У радянські часи в центрі міста чи села завжди розташовувався пам'ятник В. І. Леніну – символ Радянської влади.

Наше село не було виключенням. У центрі Колочави, біля сьогодняшнього магазину Москаля, на місці, де тепер оптовий магазин Івана Росади, теж був скверик із пам'ятником «вождю пролетаріата». Всі офіційні державні заходи відбувалися саме в цьому сквері. Під деревами стояли лавки, а в центрі – бюст вождя. Зручні лавки, квітучі клумби, шелест листя молодих дерев, привабливо оформлені інформаційні стенди зробили це місце улюбленим місцем відпочинку колочавців. Навколо скверу були розташовані продовольчі і продуктові магазини, закусочна і пекарня. Вечері можна було побачити молоді пари, які признавали тут побачення. Пам'ятник Леніну стояв у центрі села із 58-го до 78-го року. 1978 року був

перенесений у фойє новобудованої школи. В часи незалежності бюст Леніна перенесли на шкільний склад. З відкриттям у вересні 2006 року музейного комплексу «Стара школа», Ленін отримав нову «прописку» у Колочаві, і тепер бажаючі фотографуються біля нього.

Урочистості біля пам'ятника Леніну. Фото 60-х років.

Сквер ім. Леніна. Фото 60-х років.

На лавочці в сквері ім. Леніна родини Аржевітиних і Омельчичів. Фото 60-х років.

Сквер ім. Леніна (реконструйовано за допомогою комп'ютерної програми Photoshop).

Реконструкцію бюста Леніна здійснює Михайло Дербак.

Реконструйований Ленін біля музею «Стара школа».

Пам'ятник колочавським євреям

Згідно з офіційною статистикою, у 20-х роках ХХ ст. у Колочаві серед 4 164 мешканців 452 особи були єврейської національності, тобто кожній 10-й колочавець.

З початком Другої світової війни життя цих 10 відсотків населення Колочави радикально змінилося. Під час угорської окупації Карпатської України 1939 року з Нижньої і Верхньої Колочави було вивезено 464 особи. Майже всі вони були знищені у фашистських таборах. Після завершення війни до Колочави повернулися 15 євреїв, які з часом все ж виїхали з села.

Сьогодні в Колочаві немає жодної єврейської родини (хіба що кілька позашлюбних

нащадків). Тому за 50 років єврейський цвинтар перетворився на суцільний пустир. У 2004–2009 роках Станіслав Аржевітін з групою ентузіастів декілька разів впорядковували його, поставили огорожу.

У рамках святкування Дня села-2009 на єврейському цвинтарі відкрили мармурові стели, на яких викарбувані 260 імен потерпілих євреїв. Три пам'ятні стели, які нині стоять на єврейському цвинтарі, присвячені колочавським євреям, які були репресовані угорською владою та загинули в фашистських таборах в роки Другої світової війни. Урочисте відкриття пам'ятника відбулося 30 квітня 2009 року. На відкритті були присутні Головний рабин Ужгорода

і Закарпаття Менахем Мендель Тайхман та представники БОФ «Хесед Шпіра».

Пам'ятні стели колочавським євреям. Автор В. Шиндра.

Пам'ятний хрест загиблим в таборах ГУЛАГу*

У поминальну неділю, 26 квітня 2009 року, на сільському цвинтарі колочавці відкрили та освятили пам'ятний знак односельчанам, які загинули в таборах ГУЛАГу. На плиті викарбовано 17 прізвищ.

У цих людей була нелегка доля. 15 березня 1939 року угорські війська захопили тодішню територію Закарпатської області. Аби не потрапити служити до угорського війська, чимало закарпатської молоді (серед них більше 100 колочавців) протягом 1939–1941 рр. незаконно переходили кордон та втікали до Радянського Союзу. Всіх утікачів з окупованого Закарпаття органи НКВС підозрю-

вали у шпигунстві на користь угорців, а тих, кого вдалося зловити на кордоні, саджали в тюрми на 3–5 років за нелегальний перехід кордону. Засуджених відправляли в табори ГУЛАГу. За роки перебування в них закарпатці перенесли неймовірні тортури, терпіли холод та голод. Частина із них так і залишилась у сибірській мерзлій землі.

Біля пам'ятного хреста на колочавському цвинтарі тепер поминають і тих односельчан, які покаялись далеко від рідного села.

*ГУЛАГ – Головне управління виправно-трудових таборів і трудових поселень НКВС СРСР. Концентраційні табори Сталінського режиму.

Освячення пам'ятника загиблим колочавцям у таборах ГУЛАГу. Автор В. Шиндра.

Пам'ятник Олександрі Духновичу

Пам'ятник Олександрі Духнович. Скульптор О. Мондич.

Постамент із погруддям культурно-освітньому діячеві Олександрі Духновичу поставило у Колочаві товариство ім. О. Духновича – організація русофільської орієнтації, культурно-просвітницька робота якої в краї спрямовувалась проти «нижньої української національності» та бойкоту всього, що не мало «руський характер».

Головним пропагандистом цього руху в Колочаві був греко-католицький священник

Стефан Кіраль. Головою колочавського товариства був В.Когут. Розташувалось товариство в «Русском народном доме», який відкрився 1930 року у Лазах. А 1931 року на підв'їт товариства (зараз тут заїзд до магазинів Драча) був встановлений пам'ятник «будителю Закарпаття» Олександрі Духновичу. Автор роботи – відома закарпатська скульпторка Олена Мондич. Справа із встановленням пам'ятника О. Духновичу набула неабиякого розголосу. Скульпторка так і не отримала належних їй коштів – 2000 крон за свою роботу.

Як свідчать її листи на адресу товариства ім. О. Духновича, в Ужгороді їй не сплатили навіть за матеріали. «По гелеру, по два, хто скільки міг, відірвали колочавці від свого злиденного бюджету, щоб у себе на батьківщині поставити пам'ятник О. Духновичу», – писала закарпатська преса у радянські часи про збір коштів на пам'ятник «будителю». За припущенням старих колочавців, кошти осіли в кишенях параха Стефана Кіраля.

Сьогодні цей пам'ятник розташований на території православної церкви в Лазах.

Скульптурна композиція «Покрова Пресвятої Богородиці»

На День села-2009 греко-католицька церква у Колочаві-Лаз отримала подарунок. Біля церкви відкрили й освятили 30 квітня 2009 року скульптурну композицію «Покрова Пресвятої Богородиці». Автор роботи – відомий скульптор, уродженець села Колочави Петро Штаер.

Композиція складається із постаті Божої Матері та янголат, які з двох сторін схилилися до неї.

Православна громада цього року теж отримала подарунок від П.Штаера – скульптурну композицію «Ісус Христос».

Скульптурна композиція «Покрова Пресвятої Богородиці». Скульптор П.Штаер.

Поховання, хрести, пам'ятні знаки

Могили чехословацьких жандармів

На території історичної пам'ятки XVII століття – церкви Святого Духа в Колочаві-Горб – є поховання громадян Чехословаччини.

Першим тут був похований 23-річний стражник жандармерії колочавської дільниці Войтех Кубін, вбитий Миколою Сюгаєм (Шугаєм) 22 жовтня 1920 року. Родичі В. Кубіна згодом перенесли його прах до міста Пршімбраму в Чехії. У День села-2009 офіційна делегація з Чехії разом із колочавцями вшанували загиблого жандарма, встановивши йому пам'ятний знак біля інших чехословацьких могил.

Поряд знаходиться могила вахмістра Олдріха Грабала, який 16 травня 1921 року теж загинув від рук колочавського опришка М. Сюгая (Шугая).

Друга могила належить Йозефу Гофману (1898–1924 рр.), який 14 січня 1924 року помер в дорозі від зараження крові. Йозеф був жандармським вахмістром і служив у Синевирській Полянці.

У третій могилі похований жандарм Йозеф Зеленка, який служив у Колочаві. 18 вересня 1925 року його вбив дезертир Василь Рошинець із Вишньої Колочава. Всі могили постійно упорядковуються.

Могили та пам'ятна дошка громадян тодішньої Чехословаччини.

Хрест на місці загибелі лейтенанта держбезпеки Прокопенка

Майже десятиліття в околицях Колочава діяла, переховуючись у колочавських лісах, група Михайла Штаєра.

Лісових хлопців безрезультатно вистежували опергрупи міністерства держбезпеки (МДБ). Справа про ватагу Штаєра перебувала на контролі у Києві та Москві. На посилення місцевих органів МДБ, які мали завдання ліквідувати групу Штаєра, в Колочаву було направлено 28-річного лейтенанта Василя Прокопенка (1923–1951 рр.). Але 5 березня 1951 року під час перестрілки в урочищі Гирсовець Штаєр застрелив Прокопенка. Похований лейтенант Василь Прокопенко у Міжгір'ї.

На День села 2009 року на місці загибелі лейтенанта в урочищі Гирсовець встановлено пам'ятний хрест.

Місце загибелі лейтенанта Прокопенка в урочищі Гирсовець на ґруні Воробляй.

Угорсько-словацьке поховання

В районі урочища Красовець розташовані могили угорських воїнів часів Другої світової війни. Там похований рядовий Лайош Жамбо (1920–1944 рр.), народжений у Вюкскенткересті 27 квітня. 1944 року він наклав на себе руки тому, що його не пустили додому до хворої матері, як обіцяли. За словами Петра Даця, який повернувся з угорської армії і 1943 року перебував на роботах із будівництва лінії Арпада в селі, на цьому місці похований ще один угорський вояк. Як розповідав Дацьо, військовий повернувся до казарми із значним запізненням і його, за законами воєнного часу, розстріляли. Поруч із угорськими вояками покійся невідомий чех або словак, який перебував у таборі праці. Його розстріляли тому, що він начебто навмисно спіткнувся і розкидав військовій набой.

Могили упорядковані ініціативною групою з числа випускників колочавської школи 1978 року.

Ініціативна група після облаштування могил.

Місце загибелі Шугая та його могила

Більшість туристів, особливо чеських, завітавши до села Колочава, обов'язково відвідують могилу Миколи Сюгая (чеською мовою – Шугая), який став головним героєм роману чеського письменника Івана Ольбрахта.

Микола Шугай був і закарпатським народним героєм, і злочинцем, котрий порушував закон. Саме завдяки книзі Івана

Ольбрахта, вперше виданої 1933 року, Шугай став легендою.

До «могили Шугая» можна піднятися стежкою з центральної площі села. Поряд з могилою Сюгая знаходиться могила його дружини – Ержійки, щоправда під новим прізвищем Дербак.

Микола Петрович Сюгай (Шугай) народився 1898 року в Нижній Колочаві в сім'ї Петра та Гафії Сюгаїв. 1917 року був при-

званий в угорську армію. Але на фронт так і не потрапив – втік і до кінця Першої світової війни переховувався в околицях Колочава. Послідовно був переслідуваний угорською, румунською, а після входження Закарпаття в 1919 році до складу Чехословаччини, чеською поліцією.

1921 року за затримання Миколи Шугая Чехословацькою владою була обіцяна винагорода в три тисячі крон. Єврейська громада

обіцяла 30 тисяч крон за голову Шугая. Але розбійник вміло переховувався від своїх переслідувачів і загинув від рук своїх товаришів.

Сьогодні бажаної мають можливість відвідати урочище Сухар (місцева назва Жолбька), де встановлено хрест на тому самому місці, де 16 серпня 1921 року кумиспільники вбили Миколу та його брата Юру, і відвідати могили Сюгаїв (Шугаїв) на центральному цвинтарі села.

Могила словака-розвідника

1943 року на кордоні між селами Синевир і Колочава приземлився словацький парашутист (прізвище з'ясувати не вдалося), який отримав спеціальне завдання й інструкції від колочавського офіцера-розвідника Ситаря.

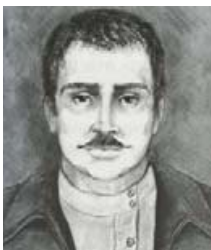
В Гирсовці словака-десантника, який переховувався, помітила дівчина і повідомила про це священника. Наступного дня угорські жандарми схопили розвідника і розстріляли у зворі поблизу Бринзійового млина (початок Мерешора). Одночасно вони наказали не ховати його в землі, щоб всі бачили, яке покарання чекає на того, хто наважиться на подібні дії проти угорської армії. На місці його загибелі 2003 року встановлено пам'ятний хрест.

Могила чехословацького десантника до реконструкції.

Біля облаштованої могили чехословацького десантника. Зліва направо: Франтішек Гібел, подружжя Магда і Микола Мушинки.

Микола Шугай.

Юра Шугай.

Портрети, відтворені державним науково-дослідним експертно-криміналістичним центром Міністерства внутрішніх справ України з фотознімків чехословацької жандармерії.

Тіла братів Миколи і Юри Шугаїв на подвір'ї нотарської контори.

Поховання, хрести, пам'ятні знаки

Хрест на Стримбі

Пам'ятний хрест на честь Дня незалежності України був встановлений на вершині найвищої гори Колочава – Стримби.

2000 року колочавський козацький курінь вперше поставив на цій вершині дерев'яний хрест, який простояв вісім років. Та, на жаль, знайшлися людські руки, які не побоялися Божої кари та суспільного осуду і знищили його.

Відтак Станіслав Аржевітин разом з 26-ма колочавцями вирішили його поставити вдруге в серпні 2008 року.

Хрест на горі видно здалеку, адже розміри його вражають: висота 4 м 10 см та ширина 2 м 10 см. Зроблений він з дубового брусу 15 на 15 см, а вага його – понад двісті кілограмів. Хрест має роз'яття, яке на блясах намалював талановитий художник із села Синевир Василь Шиндра.

Сьогодні на висоті 1719 метрів хрест стоїть над Колочавою як знак Божого заступництва та допомоги.

На вершині гори Стримба. Серпень 2001 року.

На вершині гори Стримба. Серпень 2009 року.

Хрест на Прислопі

Хрест на Прислопі.

Придорожні хрести здавна були красою колочавських присілків. Ставили їх у пам'ять про важливі події як у житті усієї громади (наприклад, скасування панщини), так і окремих людей (зцілення від хвороби, народження довгоочікуваного первістка та ін).

До сьогодні у Колочаві не залишилося навіть сліду від більшості дерев'яних хрестів, встановлених пращурями. Найдавніший хрест, за спогадами колочавців, зберігався на Присліпському перевалі, на межі двох сіл – Колочава та Німецька Мокра, на кордоні між Міжгірським і Тячівським районами. Це був греко-католицький хрест, вилитий з чавуну. Є декілька версій, звідки взявся цей хрест на горі.

За переказами, 1804 року на Прислопі померли від переохолодження вночі три греко-католицькі монахи, і на тому місці потім поставили хрест. Можливо, його завіс селянин Секереш, адже напис на хресті такий: «Секереш. Покой і любов».

Існує також легенда, яку Олександр Малета записав від старожила Колочава Шетелі Василя Григоровича. В ній розповідається, що колочавець Юрій Секереш був дуже багатим, але не мав частя, бо осліп. Старші люди казали йому: якщо горі берегом викачаєш камінь і на ньому поставиш хрест, то прозрієш. Секереш спочатку сміявся із такої ради, а потім вирішив прислухатися до людей. Знайшов у зворі підходящий камінь і тільки під осінь викотив його на Присліп. Замовив у с. Довге Іршавського району хрест із заліза. Тільки-но поставив він хрест на горі, то одразу ж і прозріє. Шетеля В. Г. розповідає: «...Старі люди казали, коли хочеш вилічитися від сліпоти, то пудиймися на великий грунь з кам'яним хрестом і

будеш май відіти. Цим май великий хрест і май велика гора, тим май файно буде відіти. Секереш, який мав біду на очі, вибрав собі Присліп. Бо сліпому туди май штимувало їти. Довго нус і качав камінь пуд хрест. Мучився ачий місяці. Люди виковали му залізний хрест у селі Довгому і висвятили го. Коли Секереш поклав на Прислопі камінь і хрест, то нараз увідав усю Колочаву вуд Брадульця до самого Горба (Старого села). А ко бив сліпий і у Німецьку Мокруй (село з того боку Прислопа), тоже ся ішов до хреста перевірити...».

Ті, хто піднімався на Присліпський перевал, могли спостерігати, як вся Колочава простелилася у їхніх ніг. Сьогодні це улюблене місце для гірського переходу туристів-мандрівників у сусідній район. Колись саме тут за радянських часів були розташовані позначені на картах туристичних маршрутів колиби для ночівлі туристів.

А ще раніше тут проходила вузькоколейка для транспортування лісу. Тодішні туристи мали можливість проїхатися екзотичним видом транспорту лісовими галявинами та смерековими хатцями. Але і сьогодні найбільшою цінністю для колочавців і цікавинкою для туристів на Прислопі є кам'яний хрест, зведений 200 років тому.

Могила церковного вчителя І. Івашко

Іван Івашко
(1871–1917 рр.).

Церковний учитель Іван Михайлович Івашко (Івашков) народився 7 травня 1871 року в м. Мукачеві. 27 років пропрацював у Колочаві і залишив після себе добру пам'ять у людей. Він керував сільською поштою, організував «Братство тверезості» та першу кооперативну спілку у Колочаві. У подружжя Івана Івашко і Єлизавети Берн у Колочаві народилося шестеро дітей.

Працюючи єдиним церковним учителем в Колочаві, Івашко навчив близько 110 дітей. У пам'яті колочавців він залишився як учитель «дуже порядного русинського виучування дітей». Помер І. Івашко 8 квітня 1917 року. Його могила знаходиться на території греко-католицької церкви.

Могила Івашко.

Могила угорського поштаря

Поруч із чеськими могилами на подвір'ї Святодухівської церкви під деревом є поховання угорця – поштаря і касира, який виплачував гроші тодішнім бокорашам. Рік поховання – 1914, причина смерті – серцевий напад. Огорожу встановили угорські родичі, вона збереглася до наших днів.

Могила угорського поштаря.

Поховання «революціонерів»

Після закінчення Першої світової війни в Колочаві відбулася своєрідна «революція». Керівниками були обрані: Стефан Лугош (Лазі), Григор Ковач (Горб), Тома Булик (Мерешор). Першим кроком місцевих «революціонерів» став погром жандармської казарми, де вони здобули зброю. Все село чекало помсти над нотарем Стефаном Цьком, але йому вдалося втекти через річку Терелью, переодягнувшись в жіноче вбрання. Далі натовп «революціонерів» вирушив громити маєтки місцевих євреїв, від яких вимагали гроші та цінні речі. В «Шкільній хроніці» записано: «Із здобичов делилися особливо жєны революціонеров, но и река Талабор (Терелья) наповнена была перем перен єврейских аж до збєленя». Старості села єврей Герману Вольфу вдалося відкупитися від «революціонерів» грошима. Пограбували й сільську касу. Вулицями села дозволялося ходити тільки «революціонерам» та, з їхнього дозволу, священику з хрестом. «Революція» тривала три дні. А 10 листопада 1918 року сотня війська так званої «народної оборони» під керівництвом молодих колочавських євреїв Шома Вольфа і Арона Вольфа придушила цей бунт. Першими жертвами від пострілів стали Данило Ледней і Данило Чабрик. Їх так і поховали разом в одній могилі. На «революціонерів» чекали немилосердні катування в нотарській конторі, де зібралися всі пограбовані

євреї. Шістьох замучили на смерть, а решту запроторили до Мараморш – Сігетської в'язниці.

За словами колочавських старожилів, безіменні поховання 1918–1920 рр. «революціонерів» років у Колочаві розташовані поблизу могили Миколи Шугая, де в той час здійснювалися поховання селян.

Могили колочавських «революціонерів».

Невідома могила на території церкви

У давнину поширеною була практика ховати відомих людей та меценатів біля церкви. Це вважалося особливим вшануванням такої особи.

Біля дерев'яної церкви Святого Духа ще й досі збереглося чимало таких поховань. Одне із них – невідома могила під деревом, яка не містить ніяких підписів. У селі панує думка, що там лежить якийсь відомий колочавський меценат. Дослідження зі встановлення прізвища продовжуються.

Могила невідомого на території Святодухівської церкви XVII ст.

Меморіальні дошки

Меморіальна дошка В. Штаєру

Одна з декількох колочавських меморіальних табличок висить на фасаді біо-бази Ужгородського університету, що розташована поблизу «Боркуту», присвячена Василю Штаєру.

Василь Юрійович Штаєр народився 4 квітня 1920 року. Закінчив Колочавську народну школу. Працював столяром, був мобілізований до лав Угорської армії, а після перебування в радянському таборі військовополонених в м. Нарванськ воював у лавах чехословацької армії до закінчення війни. Після демобілізації працював завідувачем магазину, начальником лісоучастка, майстером лісопилного участку. У 1951-1953 роках був бригадиром на будівництві колгоспу «Радянське Закарпаття».

Василь Штаєр.

1953 до 1963 рр. обіймав посаду голови виконком сільської ради депутатів трудящих (голова сільської ради). З 1963 до 1983 рр. був головою Правління колгоспу «Радянське Закарпаття».

Не маючи ні вищої, ні спеціальної освіти, Василь Юрійович був багаторічним головою сільради та головою Правління колгоспу «Радянське Закарпаття». Штаєр не раз обирався членом райкому Компартії України, депутатом районної Ради народних депутатів. Нагороджений орденом Жовтневої Революції, багатьма медалями, грамотами райкому Компартії України.

Помер Василь Юрійович Штаєр 26 червня 1983 року на шістдесят четвертому році життя.

Меморіальна дошка Василю Юрійовичу Штаєру – багаторічному голові колгоспу.

Визволення Колочави від німецько-угорських загарбників

Меморіальна дошка на фасаді будівлі сільської ради, яка висить там ще з часів радянської влади, повідомляє: «Село Колочава визволено військами Радянської Армії від фашистських загарбників 25 жовтня 1944 року».

Насправді не відомо, з яких причин дата на табличці вказана неправильно. За дослідженнями Станіслава Аржевітіна, який знайшов архівні документи тих часів, наше село було визволено раніше.

Ось про що свідчить виписка з описової довідки про визволення села Колочава Радянською армією:

«Село Колочава було визволено Червоною армією 15 жовтня 1944 року о 12 годині дня. Мадярські війська 14.10.1944 р. в 12 годин ночі вийшли із села та зірвали один міст і до приходу Червоної армії в село не повертались. 15 жовтня через село пройшла група партизан з невідомим командиром у складі 25-30 чоловік, яка рухалась слідом за мадярськими військами. Боїв ніяких не було. Партизанські загони поблизу села не діяли».

Чому різні дати: 15 жовтня і 25 жовтня? Відповідь може бути у хронології визволення сіл Тереблянської долини. Так, Синевирську Полянню визволили радянські війська 20 жовтня 1944р., точніше, в цей день угорські війська залишили село без бою. Радянські війська в село не заходили. Село Синевир угорські війська теж залишили 20 жовтня 1944 р. 23 жовтня через село пройшла група невідомих партизан у складі 12-15 чоловік. Село Негровець за офіційним повідомленням було звільнено радянськими військами 24 жовтня 1944 р. У цей день угорські солдати залишили село, а 25 жовтня через село пройшла група невідомих партизан з 20 чоловік. Бойових дій на території села також не проводилось. За офіційним повідомленням голови села Колочави І. Банги, мадяри залишили село вночі 14 жовтня 1944 року, а невідомі партизани у складі 25-30 чоловік через село пройшли 15 жовтня.

З цього можна зробити висновок, що село Колочава звільнено Червоною Армією 15, а не 25 жовтня, як вважалося в радянські часи.

Меморіальна дошка на фасаді сільради.

Пам'ятна дошка на честь українського прапора

На День незалежності України 24 серпня 2009 року колочавці встановили на фасаді музею «Чеська школа» пам'ятну дошку, присвячену 75-й річниці від часу першого підняття українського стягу в селі Колочава.

1934 року синьо-жовтий прапор замайорів над селом завдячуючи управителю школи Василеві Опаленику та організації «Просвіта». В той час село перебувало під владою Чехословацької Республіки.

Товариство «Просвіта» почало працювати у Колочаві-Лаз у березні 1922 року. Очолив його Іван Шибасяк, а головною рушійною силою організації став управитель державної школи Омелян Скиба. Продовжив цю роботу та підніс на новий рівень – його правонаступник Василь Опаленик разом з колочавськими сівчиками Шимонею Миколю, Дербакком Василем та іншими.

Активісти товариства «Просвіта» стали провідниками національно-визвольного руху на Закарпатті і керівниками уряду Карпатської України у 1938–1939 роках.

Меморіальна дошка на фасаді музею «Чеська школа».

Проекти

Композиція «Рукопис І. Лугоша»

2010 року на території Музея-пам'ятки дерев'яної архітектури 1795 року «Святодухівська церква» планується встановити скульптурну композицію на честь видатних пам'яток сакрального рукопису, авторами яких були колочавські церковнослужителі. За ідеєю С. Аржевітіна композиція буде виглядати як «робоче місце» літописця: на великому камені лежатимуть розкриті бронзова книга, що символізує рукопис Івана Лугоша «Перло дорогоцінне», чорнильниця і перо. Поруч стоятиме камінь-стелець, на якому, нібито шойно, сидів автор рукопису. В приміщенні дерев'яної церкви буде розміщено кольорово 418-сторінкову копію рукопису колочавського дяка Івана Лугоша «Перло дорогоцінне». Був у Колочаві й інший безцінний рукопис, доля якого, на превеликий жаль, залишається невідомою. Це рукопис проповідей священника – «Збірник Петра Колочавського», датований 1737 роком.

Сторінки рукопису, написаного 1747 року колочавським дяком Іваном Лугошем.

Продовження на ст. 7.

Проекти

Проект пам'ятника воїнам-інтернаціоналістам

Історично так склалося, що колочавським чоловікам доводилося воювати на різних війнах і за різну владу впродовж всього ХХ століття.

Чимало із них в 60–80-х роках виконували свій інтернаціональний обов'язок далеко за межами держави.

В Афганістані приймали участь у бойових діях – 23 колочавці, в Чехословаччині – 8, в Нагорному Карабасі – 3, в Югославії – 2, в Угорщині – 1, Сирії – 3, Іраці – 1, Польщі – 1, на Острові Даманському – 1.

Колочавські «афганці». Фото 1990 р.

На День села-2010 всіх їх буде вшановано, а їхні прізвища розміщені на пам'ятнику, присвяченому воїнам-інтернаціоналістам.

Пам'ятником буде справжній військовий бронетранспортер, що стоятиме на пагорбі, в якому буде розташовано кімнату-музей, присвячений учасникам бойових дій в інтернаціональних загонах.

Проходили службу в Афганістані: Пішта Іван Іванович, Хланта Петро Петрович, Маркусь Віктор Антонович, Барна Микола Васильович, Ясірко Іван Юрійович, Павлюк Юрій Васильович, Малета Василь Іванович, Фриган Василь Юрійович, Беца Василь Васильович, Росада Михайло Васильович, Макар Юрій Йосипович, Калинич Іван Васильович, Павлюк Юрій Тимофійович, Ковачик Василь Іванович, Дербак Іван Іванович, Макар Василь Андрійович, Лехман Іван Іванович, Ярема Василь Юрійович, Драч Володимир Юрійович, Ковачик Василь Іванович, Савка Юрій Юрійович, Шимоня Юрій Юрійович, Савка Василь Юрійович.

Проходили службу в Чехословаччині: Малета Василь Дмитрович, Банга Іван Васильович, Савка Петро Павлович, Мотичка Василь Михайлович, Мотичка Василь Степанович, Андрусь Володимир Андрійович, Росада Микола Васильович, Гаваші Бейла Іванович.

Проходили службу в Нагорному Карабасі: Шетеля Михайло Юрійович, Ковач Василь Дмитрович, Мацала Григорій, Боржавич Михайло Юрійович, Шетеля Василь Михайлович.

У Сирії: Шетеля Дмитро Юрійович, Ясірко Василь Васильович, Штаєр Василь Васильович.

У Іраці: Дербак Євген Михайлович.

У Польщі: Пішта (ім'я не з'ясовано).

В Югославії: Банга Василь Васильович, Шетеля Михайло Юрійович.

В Угорщині: Москаль Василь Васильович.

На Острові Даманському: Іван Іванович.

Інформація підготовлена на підставі опитань, проведених у селі.

Редакція «Нової Колочави» звертається до читачів з проханням надати уточнення до інформації про Ваших близьких і рідних – учасників інтернаціональних конфліктів. Чекаємо повідомлень за телефоном: 097-177-32-04 Марії Шетелі.

Ескіз пам'ятника воїнам-інтернаціоналістам. Автор В. Шиндра.

Проекти

Скульптурна композиція «Ісус Христос»

Ескіз пам'ятника Ісусу Христу.

2010 року православна церква Івана Предтечі у Колочаві «Лаз» отримав подарунок. Уродженець села Колочава, скульптор Петро Штаєр планує створити для храму скульптурну композицію «Ісус Христос». Скульптура стоятиме біля церкви, поряд із іншою скульптурною композицією – «Покрова Пресвятої Богородиці», яку Штаєр подарував селу 2009 року. Постаць Христа буде виліплена із того матеріалу та у тому же стилі, що й попередня робота автора. Це вже третій його благодійний скульптурний проект в рідному селі.

Петро Штаєр народився 23 лютого 1954 року в с. Колочава. Після закінчення Колочавської середньої школи вступив до Ужгородського художнього училища прикладного мистецтва. Прочивив там лише рік, бо його рекомендували до Львівського державного інституту прикладного декоративного мистецтва. Працював скульптором у м. Дніпропетровську, де створив чимало меморіальних таблиць, оформив театр ім. Шевченка. За період своєї творчої діяльності створив близько 90 пам'яток. Вони встановлені не лише на теренах України, а й за кордоном – у Росії, Молдові.

9 березня 2010 року скульптора Петра Штаєра було нагороджено відзнакою Івано-Франківської державної обласної адміністрації – медаллю «За заслуги перед Прикарпаттям» III ступеня за створення пам'ятника Тарасу Шевченку, який встановлено в м. Тлумач Івано-Франківської області. Вітаємо нашого земляка!

Композиція «Рукопис І. Лугоша»

Початок на ст. 6.

Факт встановлення скульптурної композиції повинен стати своєрідною відповіддю чеському письменнику Івану Ольбрахту на його слова, написані в 30-х роках минулого століття, що Колочава – це «... село XI ст., в якому ще не винайшли плуг...», «... Африка у центрі Європи». Можливо, І. Ольбрахт навмисно не хотів на сторінках своїх романів і публікацій бачити освічених і прагматичних колочавців? Очевидно, що фантазія і сенсації були більше до вподоби тодішнім європейським читачам, ніж розповіді про 200-річчя колочавських рукописів. Але, завдячуючи творчості І. Ольбрахта, світ дізнався про Колочава. Нехай і бунтівну та неписьменну!

Ескіз скульптурної композиції рукопису Івана Лугоша. Автор В. Шиндра.

Обеліск воїнам Першої світової війни

Перша світова війна відбувалася у 1914–1918 роках XX століття між двома ворожими воєнно-політичними союзами: «Антантою», що об'єднувала Англію, Францію, Росію, та «Троїстим союзом», до складу якого входили Німеччина, Австро-Угорщина та Італія.

Величезна кількість українців (у російській армії налічувалося 3,5 млн. українських солдатів. 250 тис., в тому числі закарпатці, служили в австро-угорському війську) боролися і вмирили за чужі імперії, що не лише ігнорували їхні національні інтереси, й активно намагалися знищити їхній національний дух.

Найгіршим було те, що українців – як учасників боїв з обох сторін – змушували вбивати один одного.

Під час Першої світової війни все Закарпаття, в тому числі і село Колочава, перебувало під владою Австро-Угорщини. Отже, і воювати колочавським воїнам довелося на стороні чужої держави.

Ескіз обеліска воїнам Першої світової війни. Автор В. Шиндра.

Кровопротитна війна принесла в колочавські сім'ї багато нещастя. За офіційними даними, за австро-угорського цесаря загинуло 26 колочавців, а 35 осіб повернулося додому інвалідами.

Загиблі на фронтах Першої світової війни *:

Ковач Іван, Дербак Михайло, Пішта Юрій, Фриган Михайло, Ясірко Павло, Шоля Василь, Шимоня Василь, Дербак Юрій, Косьяк (ім'я не відоме), Росада Юрій, Іваниш Михайло, Маркусь Федір, Павлюк Григорій, Дацьо Юрій, Макар Дмитро, Іваниш Іван, Іваниш Дмитро, Макар Іван, Павлюк Павло, Худинець Іван, Пішта Петро, Візантій Максим, Банга Грицько, Шетеля Михайло, Ігнатишин Грицько, Ковач Іван (2).

Загиблі на фронтах Першої світової війни **:

Драч Михайло (1890 р.н.), Цюбик Дмитро Якович (1891), Кливець Микола Пет-

рович, Ковач Феодосій Петрович, Драч Іван Пилипович, Буркало Іван, Іваниш Павло (Токар), Іваниш Павло Михайлович (Соломак), Марвотій Лука, Ігнатишин Петро (1887), Фриган Якуб Іванович (1890), Сюгай Іван Павлович, Столець Михайло Ілліч (1888), Іваниш Андрій, Ігнатишин Андрій (Місанін), Шетеля Іван Васильович (1891), Беца Федір Юрійович (1867), Піпуть Олексій Юрійович (1888), Ситар Юрій Іванович (1885), Ситар Федір Іванович (1896), Худинець Михайло Михайлович (1890), Іваниш Іван Васильович (1882), Макар Дмитро Васильович, Іваниш Дмитро (Одотинець), Маркусь Федір Васильович (1871), Дербак Михайло Михайлович (1888).

Іналіди Першої світової війни*:

Маркусь Михайло Іванович (1887), Пишка Юрій Степанович (1876), Драч Василь Іванович (1895), Ситар Олексій Андрійович (1892), Іваниш Семен Васильович (1887), Дацьо Петро Михайлович (1891), Стець Василь Васильович (1887), Дербак Андрій Іванович (1878), Фриган Дмитро Михайлович (1898), Банга Михайло Іванович (1891), Пішта Павло Андрійович (1887), Пацкан Данило (Ганнин) (1900), Сюгай Петро Іванович (1874), Шимоня Грицько Іванович (1896), Буркало Ілько Ільків (1893), Ковач Дмитро (Оленін) (1885), Барна Грицько Васильович (1871), Іваниш Іван Іванович (1895), Буркало Микола Васильович (1896), Штаєр Павло Якубович (1893), Ситар Андрій Іванович (1899), Дербак Якуб Іванович (1888), Савка Дмитро Симеонів (1893), Куриця Григорій Іванович (1893), Росада Андрій Іванович (1887), Ігнатишин Тома Петрович (1892), Калинич Василь Дмитрович (1895), Пишка Степан Григорович (1888), Шмуґля Василь Іванович (1891), Лехман Григорій Федорович (1897), Барна Юрій Іванович (1891), Лехман Якуб Григорович (1880), Кушнір Павло (1885), Буркало Федір Ільків (1875), Герба Юрій (1893).

Іналіди Першої світової війни:**

Буркало Микола Павлович, Іваниш Микита, Дербак Якуб, Дербак Павел, Драч Михайло, Свинзак Юрій, Струльо, Микита Степан, Банга Микола Григорович, Берко Шоломович, Пішта Юрій, Сюгай Іван Григорович, Сюгай Іван Павлович, Іваниш Дмитро Іванович, Хаца Микита, Барна Юрій Григорович, Вовчук Микита, Фриган Іван Іванович, Пішта Михайло Васильович, Пішта Юрій.

Є серед колочавців і один «вїтейзь» Першої світової – Данило Маркусь. За бойові заслуги він був нагороджений багатьма орденами і медалями: найвищим орденом «Корона», срібними медалями «За відвагу» (солдатською і офіцерською), медаллю Франца Йосифа II ступеня і медаллю «За хоробрість». 1943 року Данило

Данило Маркусь – кавалер ордена Вітчизни.

Особистий угорський орден Вітчизни Д. Маркуся.

Маркусь (в угорських документах – Даниель Меггеш) став членом Ордена Вітчизни. Ця організація була заснована в Угорщині 1922 року з метою шанування солдатів, котрі славилися під час Першої світової війни. Саме тому Данила Маркуся в селі називали «Вїтейзем».

Усі загиблі на фронтах Першої світової війни колочавці будуть шановані. Їхні прізвища будуть розміщені на пам'ятнику. Його відкриття заплановано на День села-2010.

Станіслав Аржевітин.

* За даними Держархіву.

** За дослідженнями Олександра Малети. Інформацію він отримав від родичів учасників Першої світової війни.

Шановні читачі!
Редакція газети звертається до вас з проханням надати уточнену інформацію щодо Ваших близьких і рідних – учасників і жертв I Світової війни. Їхні імена будуть викарбувані на обеліску, який планується встановити у травні цього року в рамках проведення заходів до Дня села. Буде несправедливо, коли не шануватимуться саме Ваш родич.

Чекаємо повідомлень за телефоном: 097-177-32-04 Марії Шетелі.

Меморіальна дошка колочавським січовикам

У 1938–1939 рр. в Колочаві діяв загін січовиків Народної оборони «Карпатська Січ» під керівництвом команданта Шимоні Миколи Івановича. Січовики організували в Гершковій хаті свій штаб, де проводились чергування щоденно по два чоловіки. Зі зброї було декілька гвинтівок та наган. На початку своєї діяльності січовики організували мітинг-похід від церкви до жандармських касарень. По дорозі вони скандували: «Чеху вон! Жиду вон! Україна наша! Їв маляр 20 років несолону кашу, а тепер хоче Солотвину нашу!» Чотири жан-

Ескіз меморіальної дошки колочавським січовикам.

дарми, серед них Андрусик і Зламан, заховався в казармі і не стріляли в січовиків. Далі колона попрямувала до нотарського уряду. Керував колоною М.Шимоня, йому активно допомагав Дербак Михайло. В колоні маніфестанти був і священик села Мошко.

Жодного бойового завдання колочавські січовики не виконували і, коли почалися бої біля Хусту, до них приїздили на мотоциклі посилені, але бійці колочавського куреня не встигли зорганізуватися. Після малярської окупації краю М. Шимоня арештували, і він декілька місяців відсидів у тюрмі міста Нїредьгазі. Агітатору Дербаку малярі вибачили – врахували його участь у Першій світової війні на боці австро-угорської армії.

Після встановлення Радянської влади на Закарпатті Миколу Шимоню було арештовано та засуджено на перебування у Воркутинському ВТТ за причетність до національно-визвольного руху за самостійну Україну.

У списку загону Народної оборони «Карпатська Січ» перебували: Шимоня Микола Іванович (командант), Дербак Василь Михайлович, Дербак Михайло Васильович,

Павлюк Василь Лукович, Павлюк Іван Лукович, Токар Іван, Макар Юрій Федорович, Беца Василь Михайлович, Іваниш Василь В., Барна Василь (гусляк), Павлюк Юрій Васильович, Барна Василь Михайлович, Бражник Юрій Миколайович, Сюгай Василь Петрович, Сюгай Андрій Іванович, Штаєр Андрій, Буркало Іван Гаврилович, Лугош Іван І., Андрусь Микола Ф.

Станіслав Аржевітин.

М. І. Шимоня ділиться спогадами із закарпатським письменником І. Лугошем, автором роману «Колочава».

Проекти

Бункер Штаєра

«...Слава українським повстанцям, які борються за волю народу! Най жисте воля народу! Най жисте Самостійна Україна, за яку ми ся боремо, проливаємо свою кров! Най жисте Українські повстанці!» – це слова з власного блокнота Михайла Штаєра, який вилучили під час обшуку одного з бункерів.

«...Зимою в бункері «Дарвайка» в місцевості «Кубіль Великий», Ситар записував у зошит свої твори і пісні, потім нам їх читав і співав. В них змальовувалось життя українських повстанців у боротьбі проти Радянської влади. Ці зошити 1955 року залишилися у бункері, який був розшифрований після затримання Ваколі і Ситаря.» – так записано в протоколі допиту М.Штаєра. В цих протоколах є описи деяких бункерів: «...Місцезнаходження – Довгий Грунь, 12 км. від Колочави, правіше від гриського потічку «Сухар», на північній частині Довгого Груня, в змішаному старому лісі. Зверху місце замасковано під поверхність землі, тобто лежать вітки, сучки, росте

М. Штаєр біля одного зі своїх колочавських бункерів у супроводі НКВД.

трава. Вхід прикритий тонкими дошками (дранцями) і замаскований. Вхід – квадрат 60х70 см. глибиною 1 м. В бункер вхід прямий довжиною 2,5 м. Вверху перекритий тонкими колодами 15х20 см. засипаними камінням і покритими землею. Бункер має

розмір 2,5 м довжиною і 1,5 м шириною. Висота 1,5 м. Вхід і стіни обшиті дранцею. В бункері на дошках випалені слова «Штаєр Міша Івану повстанець» і намальований тризуб. В середині чугунна пічка на 2 конфорки, залізна труба від пічки до димоходу в дереві, різний посуд і харчі, зброя. На ліжку покладено сидіння з автомобіля «Зіс». На відстані 20 метрів невеликий струмок, що проходить через бункер...». Загалом групою Штаєра було споруджено близько 10 літніх і зимніх бункерів навколо Колочави.

У травні 2010 року під час святкування Дня села в Колочаві планується провести ще одну акцію примирення – відкриття Музею-бункеру місцевих повстанців, де будуть викарбувані прізвища тих колочавців, хто відчув на собі репресивно-каральні методи системи НКВС-КДБ за причетність до українського визвольного руху. Це – Штаєр Михайло Іванович, Штаєр Микола Іванович, Мацала Дмитро Іванович, Шимоня Микола Іванович, Бобик Михайло Іванович, Сюгай

Василь Іванович, Сюгай Іван Петрович, Сюгай Олена Іванівна, Дербак Василь Іванович, Фриган Юрій Іванович, Іваніш Андрій Дмитрович, Ситар Юрій Федорович, Вакола Василь Іванович, Лакатош Ганна Юрївна, Росада Андрій Васильович, Вакола Іван Якович, Ситар Юрій Іванович, Штаєр Василь Васильович.

Ми повинні знати і пам'ятати цю сторінку своєї історії і вшанувати тих, хто мріяв про свободу і боровся за вільну Україну.

Напис на дереві «Миша Штаєр» ще й сьогодні можна побачити в колочавських лісах.

Пам'ятник на Менчулі

1943 рік. Радянські війська стрімко наближались до Карпат. Попереду стояла міцна 200 кілометрова оборонна «Лінія Арпаду», зведена угорською армією. Радянське військове керівництво цікавило все, що відбувалося з того боку Карпат – на території Закарпаття. Розвідати ситуацію і настрої серед населення, рух німецьких і угорських військ в Карпатській Україні, збір політичної й економічної інформації, створення бази для партизанського руху тощо, було доручено декільком десантним групам, «закінити» літаками з радянських розвідувальних центрів в гірській населенні пункти Карпат. Одна із таких груп під кодовою назвою «Закарпатці» складалася з 7-ми осіб: угорець Патокі Ференц Владиславович (керівник групи, колишній начальник Управління по боротьбі з бандитизмом у Москві), Дякун Михайло Іванович (радист, с. Бороньово), Чижмарь Степан Михайлович (помічник керівника, с. Копашиново), Чижмарь Василь Михайлович (кур'єр-зв'язковий, с. Копашиново), Лізанець Степан Михайлович (радист, с. Уклін), Ловга Іван Іванович (кур'єр-зв'язковий, с. Довге), чех Цем-

пер Швацл Антонівч (розвідник-радист). Місце висадки: гірська територія з можливістю переходу за добу до м. Хуста. Дата десантування: ніч з 18 на 19 серпня 1943 року. Передбачалося, що Патокі і Дякун з часом без відома інших членів групи повинні переміститися у м. Будапешт, а Цемплер на територію Словаччини.

Десантування відбулось невдало. Всі сім чоловік повисли з парашутами на високіх деревах у скalistому лісі. Цемплер упав з висоти 20 метрів на камінь, зламав одну ногу і розбив коліно другої ноги. Один із членів групи запропонував пристрелити пораненого, чим обурив усіх інших. Раненого заховали в скалах. Вантаж був помилково викинутий в с. Ліскове за 8 км. від місця висадки десантників на горі Менчул. Місцеві жителі повідомили про це угорську жандармерію, і через декілька днів в район Глисна – Вільшани прибула військова група на 45-и вантажних автомобілях і зробила безуспішну облогу, забравши лише десантований вантаж. Група під керівництвом Ф.Патокі діяла майже впродовж 8 місяців.

Після проведених арештів угорською жандармерією було затримано і допитано більше 200 чоловік, причетних до групи розвідників «Закарпатці». Живим залишили лише Ловга Іван, який проживав у Виноградівському районі.

Частина групи «Закарпатці» ретельно відслідковувала військовий стан у Терезівській долині. Ось деякі радіограми, передані на території Радянського Союзу. Від Степана Лізанця («Семинариста») 25.10.1943 р. «...Від Німецької Мокрої до Колочави будеться шосейна дорога. Частина мобілізація населення різного віку: від 18 до 49 років. З кожного села забирають 20-25 чоловік...».

Від Василя Чижмаря («Шугая») 18.12.1943 р. «...У Колочаві від мосту по шосе 200 метрів побудовані сильні протитанкові ворота, нижче воріт по обидва боки шосе протитанкові укріплення...».

За часів радянської влади на місці висадки групи десантників на Менчулі було встановлено символічний обеліск силами тодішнього Колочавського заводу техніч-

ного обладнання. Щороку тут збирались школярі, проводились мітинги, вшановувалась пам'ять героїв-десантників і розвідників. Сьогодні на цьому місці залишилися лише бетонні глибокі, що нагадують про колишній пам'ятник. Мармурова плита з прізвищами героїв-розвідників зникла безслідно.

У червні 2010 року планується відкриття нового обеліску, що буде зрештою та встановлений на цьому місці силами колочавської ініціативної групи.

Залишки пам'ятника на Менчулі. Фото 2009 р.

Скульптурна композиція «Колочавський гусак» (Шабатна гуска)

Чекає реалізації у серпні 2010 року ще один задум – скульптурна композиція «Колочавський гусак» (Шабатна гуска). До чого тут гуси, запитає допитливий читач? А ось до чого.

Свого часу в Колочаві проживала велика єврейська громада. За офіційною статистикою, на початку ХХ сторіччя кожний 10-й колочавець був євреєм. Село за кількістю населення було найбільше у районі, що в свою чергу сприяло єврейському торговельному промислу і ґешефту.

Однією з улюблених страв колочавських євреїв була запечена гуска. Це було пов'язано з певним ритуалом. В єврейській громаді був визначений спеціальний різник, який вмів правильно різати птицю. «Неправильно» зарізана птиця називалась «трафне» і її заборонялось їсти євреям. Таку гуску віддавали селянам іншої віри. Приготовлену страву їли тільки у суботу, після відповідного молитовного ритуалу. Можна собі лише уявити, скільки гусей утримувалось єврейською громадою з 535 осіб у Вишній і Нижній Колочаві для здійснення щосуботньої трапези. Відомий колочавський історик-дослідник Василь Дмитрович Малета

і сьогодні пригадає, що тоді по селу дитині не можна було пройти без боти (папки) тому, що згряя гусей просто накидалися на малечу.

Отже, скульптурна композиція «Колочавський гусак» (Шабатна гуска) може бути своєрідним символом колочавського єврейства. Розташується цей гусак на єврейському подвір'ї у Музей-скансені «Старе село». Колочавська малеча відтепер вже може не боятися шипучих і щипучих гусей і зможе посидіти на своєму бронзовому гусакі.

Автори проекту – художник В. Шиндра, скульптор В. Штаєр.

Ескіз скульптурної композиції.

Автор усіх текстів у цьому номері, крім позначених окремо, Марія Шетеля.

Головний редактор, засновник та видавець – С. Аржевітін. Випусковий редактор – В. Ломакіна. Загальний наклад – 4000 прим. E-mail: novakolochava@ukr.net Свідоцтво ЗТН№457/49Р від 10.04.08. Фото з архіву С. Аржевітіна. www.arzhevitin.ua Комп'ютерне макетування та верстка – К. Іщенко. Друк: поліграфічна фірма «Оранта» Адреса друкарні: 03057, м. Київ, вул. М. Кривоноса, 2Б, тел./факс: +38(044) 248-89-31, 248-89-14, 248-46-47. www.oranta-druk.kiev.ua, e-mail: oranta@oranta-druk.kiev.ua

Погруддя Т. Г. Шевченка роботи Івана Буркало

І. Г. Буркало під час роботи.

Буркало Іван Гаврилович народився 23 лютого 1919 року. 1932 року закінчив 4 класи державної народної школи в Колочаві-Лаз. З 1932 року навчався в державній реальній гімназії у м. Хуст, а з лютого 1936 р. – в державній горожанській школі м. Хуст. Про його таланти та природні здібності говорить виписка із шкільного листа державної горожанської школи у м. Хусті: «...видити і чує добре, в рисунках є надзвичайно спосібний, активно творчий, навчається добре, виказується легко і зрозуміло, в праці є докладний, порядний і стараний, є веселий, музикального слуху не має, в рисованню має надзвичайну спосібність...».

У 1937–1939 рр. Іван Буркало працював канцелярським помічником в Колочавському нотаріаті. З 1940 до 1943 року проходив службу в угорській армії на «радянському фронті». Після повернення з фронту продовжував працювати в нотаріатській конторі. З приходом Радянської влади на Закарпаття Іван Гаврилович став вчителем. Спочатку в школі Колочави-Горб, потім Колочави-Лаз. З переїздом у Тячівський район працює завідувачем у Мокрянській початковій школі, потім завідувачем Комсомольської початкової школи. Починаючи з 70-х років, присвятив себе народній медицині і лікуванню людей.

Іван Гаврилович Буркало залишив після себе велику колекцію власних картин, фотознімків, віршів і скульптурних композицій. Один зі своїх витворів – погруддя Тараса Шевченка, автор подарував Колочаві. На жаль, скульптура не була переведена в метал, і тому не зберегла. Але зберіглася фото, і тому найближчим часом планується зробити копію бюста Т. Г. Шевченка і встановити на території села.

І. Буркало з колочавцями навколо бюсту Т. Г. Шевченка.